

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2023. № 7.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.7.4>

УДК 336:330.567.2

Л. В. Лисяк,

д. е. н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Університет митної справи та фінансів

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2948-7089>

С. В. Качула,

д. е. н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2540-862X>

**БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ
ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТІЙКОСТІ ФІНАНСІВ
ДОМОГОСПОДАРСТВ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ**

L. Lysiak,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Finance,
Banking and Insurance, University of Customs and Finance*

S. Kachula,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Finance,
Banking and Insurance, Dnipro state agrarian and economic university*

**BUDGET POLICY OF SUPPORTING FINANCIAL SECURITY AND
FINANCIAL STABILITY OF HOUSEHOLDS IN THE REGIONS OF
UKRAINE**

У статті здійснено визначення особливостей та оцінка перспектив реалізації інструментарію бюджетної політики у підтримці фінансової стійкості та безпеки домогосподарств регіонів України в умовах воєнного стану. Вагомими чинниками, які останніми роками суттєво впливають на якісний рівень функціонування домогосподарств регіонів України є загострення економічних та, зокрема, фінансових ризиків, зумовлених не лише станом економіки, але першочергово - умовами й обставинами воєнного стану. Загострення фінансових ризиків суттєво впливає на погіршення фінансової стабільності домогосподарств і посилює навантаження на державний та місцеві бюджети. У роботі виокремлено ряд загальних факторів/умов, за яких фінансова стійкість домогосподарств буде стабілізуватися або підвищуватися, а ризик її погіршення - мінімізуватися. Відповідно оцінка і врахування потенційно можливих та реально існуючих фінансових ризиків, що впливають на фінансову стійкість домогосподарств, є важливою вимогою сучасності при розробці і реалізації обґрунтованої бюджетної політики як держави, так і адміністративно-територіальних утворень. При цьому важливого значення набуває врахування та коригування процесу формування відповідного інституційного середовища у дотриманні вимог фінансової безпеки, як вагової складової фінансово-економічної безпеки країни загалом, та стійкості фінансів домогосподарств.

The article identifies the specifics and evaluates the prospects for the implementation of the budget policy tools in maintaining the financial stability and security of the finances of households in certain regions of Ukraine in the conditions of martial law. Important factors affecting the quality level of functioning of households in the regions of Ukraine are economic and, in particular, financial risks caused not only by the state of the economy, but primarily by the conditions and circumstances of martial law. The aggravation of such risks significantly worsens the financial condition of households and

increases the burden on state and local budgets. Accordingly, the assessment and consideration of financial risks is an important modern requirement and needs to be taken into account when developing a sound budget policy of both the state and administrative-territorial units. The state and development of the institutional environment (institutional conditions) is of great importance in meeting the requirements of financial security, as an important component of the country's financial and economic security in general, and the stability of household finances in particular.

It was concluded that an effective/resulting budget policy operates with a significant number of tools and levers that, under the conditions of timely and effective use, can provide significant support to households in difficult life conditions, as well as become a starting point, an impetus for the progressive safe development of territories, communities, households and countries. The latter is possible with effective decision-making regarding budget policy priorities, the adaptability of its tools to the challenges of wartime and post-war economic recovery and the need for the development and involvement of human capital in the national economy, compliance with financial security requirements. It is important to overcome certain inertia, increase the efficiency of budget policy, more actively use its tools to support the livelihood of households in war conditions, apply simplified social support mechanisms to internally displaced households, as well as households that have lost property or other means of normal life as a result of the war and other household members who have a legally established right to do so.

Ключові слова: *домогосподарство, фінанси домогосподарств, фінансова стійкість домогосподарств, бюджетна політика, державний бюджет, місцеві бюджети, видатки бюджету, фінансовий ризик, територіальна громада, умови воєнного стану, інституційне середовище.*

Keywords: *household, household finances, financial stability of households, budget policy, state budget, local budgets, budget expenditures, financial risk, territorial community, martial law conditions, institutional environment.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зміцнення фінансів домогосподарств в умовах нестабільності є одним із важливих завдань фінансової політики держави та її адміністративно-територіальних утворень. Ключовою складовою такої політики є відповідна бюджетна політика, що має розвинений інструментарій впливу на фінансову стійкість (ФС), та формування відносно безпечних фінансових передумов функціонування та розвитку домогосподарств [15]. Вирішення суспільно необхідних соціальних проблем з використанням ефективного інструментарію бюджетної політики є важливою ознакою соціально орієнтованої держави. В умовах воєнного стану та загроз здоров'ю і життю населенню окремих територій України відбувається вимушене переміщення домогосподарств, що супроводжується зниженням їх фінансової стійкості (підвищенням фінансової вразливості), загостренням фінансових ризиків, відтак - потребує застосування активних заходів бюджетної політики держави та адміністративно-територіальних утворень, зокрема - територіальних громад. Тому актуальним сучасним питанням є розвиток ефективних механізмів та інструментів бюджетної політики для стабільного й безпечного функціонування домогосподарств в країні та на рівні територіальних громад в умовах воєнного стану та удосконалення відповідного інституційного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам використання інструментарію бюджетної політики на загальнодержавному та місцевому рівнях, вивчення проблематики фінансової безпеки та стійкості фінансів домогосподарств в різних країнах світу, їх інституційного забезпечення в умовах нестабільності економічної динаміки, різних форс-мажорних обставин, зокрема природніх катаклізмів, війн і відповідно великих переміщень населення, виникнення значних фінансових ризиків присвячені дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців: Г. Возняк [2], І. Чугунова, В.Макогон, М. Тітарчук М. та Т.Крикун [10], Т.Л. Челлері, Г. Мінуччі та Е. Скримізеа [9], Л.Д. Нгуєн, К. Раабе та У. Гроте [17] та інших.

Реалізація бюджетної політики пов'язана з розвитком інституційного середовища забезпечення стійкості всієї системи публічних фінансів та кожної з її складових. В умовах воєнного стану в Україні, якому передували майже два роки карантинних обмежень, пов'язаних з пандемією COVID19, відбулося ще більше посилення навантаження на державний та місцеві бюджети, що пов'язано з необхідністю розв'язання низки конкретних завдань бюджетної політики: забезпечення обороноздатності країни, реалізації першочергових пріоритетних бюджетних програм у соціальній сфері, відновлення/будівництво критично важливих інфраструктурних об'єктів. Сучасні реалії повномасштабної війни в нашій країні висвітлили необхідність посилення уваги до безпеки, фінансової вразливості населення, усунення дисбалансів державного та місцевих бюджетів, підвищення ефективності їх видатків і мобілізації доходів. Враховуючи значні масштаби внутрішнього переміщення населення України внаслідок війни, окреслені питання актуалізувалися практично для кожного регіону країни, кожної територіальної громади.

Формулювання цілей статті. Мета статті - визначення особливостей і умов та оцінка перспектив реалізації інструментарію бюджетної політики підтримки фінансової безпеки та стійкості фінансів домогосподарств регіонів та територіальних громад України зважаючи на умови воєнного стану та розвиток/удосконалення інституційного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Домогосподарство є інституційною одиницею (сектором) національної економіки. Поняття «фінансова стійкість сектора домогосподарств» (ФССД), є похідним від більш загального поняття - стійкість [системи]. Під стійкістю системи загалом розуміють її властивість повертатися в попередній стан, який було порушено внаслідок впливу зовнішніх і внутрішніх збурень/шоків/несприятливих подій. Стійкою є така економічна система, яка має здатність зберігати і примножувати/нарощувати необхідні функції для життєдіяльності у процесі циклічного розвитку в умовах впливу зовнішніх і

внутрішніх факторів (ризиків) на цю систему [1]. Відтак, ФССД - здатність домогосподарств забезпечувати свою життєдіяльність в умовах втрати джерел доходу (поточного) і неможливості їх відновлення впродовж певного періоду часу. Яким є запас міцності того чи іншого домогосподарства, тобто періоду відновлення/стабілізації доходів та узгодження/урівноваження їх з видатками залежить від дії різних факторів.

Узагальнення досліджень зарубіжних і вітчизняних вчених [6; 13; 17] дозволяє виокремити ряд загальних факторів/умов, за яких ФССД буде сталою або підвищуватися, а ризик її погіршення - мінімізуватися:

- багатоваріантність джерел формування доходів: чим більш диверсифікованими є доходи, тим нижче ризик втрати фінансової стійкості домогосподарством (зарплата, доходи від цінних паперів, депозитів, від здачі в оренду нерухомості тощо);

- реальне підвищення рівня частки доходів домогосподарств, що регулярно виплачується членам домогосподарств на основі законодавчо встановленого механізму (стипендій, пенсій, соціальних допомог/виплат певним категоріям населення, доходи від банківських депозитів, мінімальної заробітної плати тощо);

- консервативна/помірна/виважена кредитна поведінка членів домогосподарства;

- висока схильність домогосподарств до заощаджень (з поточних доходів).

До перелічених факторів можна віднести також наявність доходів, пов'язаних з існуванням тіньового сектору економіки, частка якого в економіці України все ще є значною, що свідчить про недостатню дієвість державного регулювання та відповідно поширення моделі безбілетника: небажання взагалі працювати (безробітні всі члени домогосподарства), неформальна зайнятість, ухилення від сплати податків тощо.

Під фінансовою безпекою сектору домогосподарства (ФБСД) розуміється постійне підтримання у процесі їхньої життєдіяльності стійкого

фінансового стану в умовах впливу різних факторів, загроз та небезпек, що дозволяє реалізовувати власні фінансові інтереси, а також забезпечувати гідний рівень життя [6]. Отже, домашні господарства будуть фінансово стійкими, їх добробут буде зростати, якщо вони мають високий рівень доходів та здійснюють раціональне управління видатками. Це можливо за стабільних умов господарювання, водночас в умовах економічної рецесії, війни, коли домогосподарства перебувають під дією шоківих впливів (реальна раптова зміна умов господарювання та критичні зміни значень параметрів фінансової системи, вимушене переміщення з місця постійного проживання всередині країни чи за її кордони), важливою умовою реалізації вищезазначених умов дотримання ФССД та ФБСД, є використання інструментарію бюджетної політики підтримки, яка не породжує споживацьку поведінку, та відповідне інституційне середовище.

Враховуючи, що домогосподарства (їх чисельність і структура) виявляють себе в споживчому попиті, зумовлюють інвестиційну, фінансову та соціальну політику, стратегію держави на ринку праці, необхідно задіяти ефективні механізми створення безпечних сприятливих умов в Україні як під час війни, так і після перемоги для збереження людського капіталу, зниження відтоку домогосподарств за кордон та зміцнення ФССД. Як зазначає О. Пищуліна, еміграція з України в умовах повномасштабного вторгнення на територію України російських військ – це один із ключових сучасних викликів, його слід брати до уваги і вживати заходів, тобто діяти вже зараз, адже відтік за кордон становить майже 8 млн осіб, із них 90% жінки та діти, при цьому із них 5 млн працездатного населення України отримали статус тимчасового захисту, відтак потенційно поповнили ринок праці в країнах світу (ЄС, Канади, США, та ін.), при цьому в Україні працездатного населення буде недостатньо для підтримки сталого економічного зростання, навіть за наявності достатніх фінансових ресурсів на відбудову та розвиток [5]. Звичайно, частина біженців вже повернулася, водночас за успішної

адаптації після війни ймовірно відбудеться активізація зворотного потоку чоловіків-українців до Європи з метою возз'єднання сімей [5].

Інше масове явище під час війни – внутрішнє переміщення домогосподарств всередині країни. Кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні з'явилися в нашій країні з 2014 року (внаслідок захопленням частини українських територій російськими військами), але після початку повномасштабної війни з 24 лютого 2022 року різко зростає.

За оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), загальна кількість ВПО в областях України на сьогодні біля 5088000 осіб (табл.1).

Таблиця 1. Оцінка присутності ВПО за областями найбільшого переміщення в Україні

Область (що приймає ВПО)	Оцінка максимальної фактичної чисельності ВПО	% прийнятого населення у загальній кількості ВПО	% ВПО до загальної кількості постійного населення області
Харківська	689	14	23,1
Дніпропетровська	625	12	14,6
м. Київ	455	9	11,8
Київська	474	9	14,7
Миколаївська	189	7	14,3
Одеська	291	6	10,9
Львівська	273	6	10,3
Інші області*	2092	37	10,1

*дані Луганської області відсутні, Запорізької, Донецької, Херсонської - недостатньо репрезентативні

Джерело: складено за [4].

У табл.1 наведено області України, які прийняли найбільшу кількість ВПО, що вимушено внаслідок війни покинули свої місця постійного проживання, отримали статус внутрішньо переміщеної особи (ВПО).

Певний досвід використання організаційно-фінансових механізмів щодо підтримки загалом домогосподарств та зокрема ВПО в Україні напрацьований з 2014 року, сформовано відповідне нормативно-правове поле, однак з 2022 року це явище стало непрогнозованим і лавоподібним. Масові переміщення в більш безпечні регіони України несуть в собі виклики і здійснюють посилене навантаження на інфраструктурні об'єкти, на фінансову систему загалом та систему публічних фінансів зокрема. ВПО

потребують забезпечення житлом, товарами першої необхідності, працевлаштування, відповідної грошової допомоги/компенсації, належного медичного обслуговування, відновлення за необхідності документів, пенсійних виплат, тощо.

Таке масштабне переміщення населення вплинуло на видаткову частину державного і місцевих бюджетів. Загалом видатки зведеного бюджету України в 2022 році порівняно з 2021 роком значно зросли – на 65%, водночас, податкові доходи суттєво знизилися. Тобто, як доходи, так і видатки зазнали певних структурних зрушень, що обумовлено зміною пріоритетів бюджетної політики держави в умовах повномасштабної війни на території України. Пріоритетами стали видатки на національну безпеку й оборону, охорону правопорядку, судову владу.

Слід зазначити, що внаслідок завершення реформи бюджетної децентралізації в Україні значно зміцнилася дохідна частина бюджетів територіальних громад. Водночас, з початку війни перед громадами постали значні фінансові виклики, пов'язані, як з мобілізацією доходів, так і з необхідністю вирішення міграційних питань, відновлення зруйнованих інфраструктурних та житлових об'єктів, налагодження функціонування ЖКГ та багато інших, про свідчать результати опитування громад, проведеного в 2022 році [11].

Фінансові, організаційні, психологічні, соціальні та інші послуги першочергово реалізує територіальна громада, яка приймає ВПО. Саме певна територіальна громада виносить початкові оперативні рішення щодо прийому розміщення, підтримки, громадян, які цього потребують (частина ВПО самостійно вирішують ряд питань, наприклад, наймають житло та ін.), отже особливу увагу слід приділити стійкості бюджетів таких громад [15; 16]. Це підтверджується розвідками зарубіжних вчених. Так, Л. Челлері, Г. Мінуччі та Е. Скримізеа показали, що стійкість громади зменшує соціально-екологічну вразливість домогосподарств, які переселяються [9]. Л.Д.Нгуєн, К.Раабе та У. Гроте, досліджуючи вразливість домогосподарств і

добробут у В'єтнамі, пов'язану з їх міграцією з сільської місцевості в місто, також визначили, що вагомого значення набуває фінансова стійкість громади [17]. Досліджені авторами ситуації дещо відмінні від українських реалій, водночас, у будь-якому випадку фінансова стійкість громади відіграє вирішальну роль у початковому забезпеченні переміщених осіб засобами життєзабезпечення.

Отже, у процесі активної підтримки ВПО та населення України загалом важливою стає проблематика фінансової стійкості державного і місцевих бюджетів. Вторгнення, спричинивши масову міграцію та зупинку бізнесу, завдало значного удару по бюджетах громад, особливо тих, що знаходилися у зоні воєнних дій та вторгнення – вони мобілізували в два рази менше доходів, ніж в 2021 році. Серед опитаних територіальних громад, які знаходились поза зоною бойових дій, дві третини відзначили падіння доходів. Найбільше знизилися надходження від податку на доходи ПДФО та земельного податку [11]. Порівняно з плановими показниками в територіальних громадах, що знаходилися поза зоною бойових дій доходи бюджетів громад станом на травень 2022 року знизилися в інтервалі 0-9% в 23 % бюджетів, 10-29% - в 21% бюджетів, 20-49 % - у 8% бюджетів, 50-69% в 3% бюджетів, понад 70% - в 1% бюджетів. В територіальних громадах, що знаходилися у зоні бойових дій відбулося зниження відповідно на 12, 26, 23, 20, 3 та 15 відсоткових пунктів. В територіальних громадах, що постраждали від російської окупації відбулося зниження відповідно на 13, 17, 30, 22, 4 та 13 відсоткових пункти.

Насамперед в умовах війни суттєво порушує бюджетну стійкість боргова криза. Вона пролонгується і на повоєнне відновлення економічного зростання та залишається на сьогодні однією з найгостріших ключових проблем публічних фінансів. Саме борг є одним із найважливіших чинників впливу на стійкість державного та місцевих бюджетів, що відмічають вітчизняні та зарубіжні вчені [8; 10; 12]. Міжнародна рада стандартів бухгалтерського обліку в державному секторі, надаючи рекомендації,

пов'язані з концепцією платоспроможності уряду, виокремлює три взаємопов'язані компоненти довгострокової фіскальної стійкості: дохід, борг та його обслуговування [18]. Кожній з них притаманні: вразливість (рівень залежності від зовнішніх чинників, які суб'єкт господарювання сам не може контролювати), та здатність здійснювати ефективне управління ризиками [7; 8]. Таким чином, під час дослідження фінансової стійкості бюджету та фінансів домогосподарств важливим є виявлення ризиків (зовнішніх та внутрішніх) та вимірювання ступеня їхнього впливу. Фінансові труднощі викликані саме поєднанням і переплетенням як зовнішніх, так і внутрішніх чинників [8].

В 2022 році порівняно з 2021 державний борг зріс в майже 4,5 рази, адже фінансування дефіциту відбувалося переважно за рахунок державних запозичень. Для фінансування дефіциту місцевих бюджетів, зокрема бюджетів територіальних громад застосовувалися механізми скорочення видатків, звернення до надання прямої фінансової допомоги з державного бюджету (п'ята частина опитаних громад), також громади змушені вишукувати інші засоби мобілізації доходів до бюджету. За таких умов доцільним є залучення міжнародної гуманітарної допомоги, отримання міжнародних грантів, налагодження взаємодопомоги від інших громад, як вітчизняних, так і зарубіжних на умовах співпраці, залучення приватних партнерів у галузях соціальної сфери, освіти охорони здоров'я [13], соціально відповідального бізнесу [14], тощо. Багатьма з цих механізмів скористалися територіальні громади.

Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2020-2022 роки свідчить, що у підсумку місцеві бюджети певною мірою реалізували заплановані соціальні функції. Так, видатки місцевих бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення в 2022 році за підсумками їх виконання загалом зросли (табл.2).

**Таблиця 2. Виконання місцевих бюджетів України за видатками
в 2020-2022 роках**

Показник	2020		2021		2022		2022/ 2020	2022/ 2021
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%		
Соціальний захист та соціальне забезпечення	23999,2	5,0	28067,8	4,9	29199,1	6,03	1,22	1,04
Соціальний захист на випадок непрацевдатності	1490,3	6,2	1970,1	7,0	2115,6	7,25	1,42	1,07
Соціальний захист пенсіонерів	10048,3	41,9	10786,6	38,4	11101,7	38,02	11,11	1,03
Соціальний захист ветеранів війни та праці	634,8	2,65	654,1	2,3	553,24	1,89	0,85	0,87
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	2098,7	8,74	2766,8	9,9	2060,16	7,06	0,98	0,75
Соціальний захист безробітних	92,97	0,39	82,8	0,3	68,44	0,23	0,74	0,83
Допомога у вирішенні житлового питання	792,0	3,30	1152,6	4,1	1085,7	0,37	137,1	0,94
Соціальний захист інших категорій населення	2788,5	11,62	3440,4	12,3	3689,9	12,64	1,32	1,07
Інша діяльність у сфері соціального захисту	6053,8	25,22	7214,5	25,7	9501,5	32,54	1,57	1,32

Джерело: open budget.gov.ua

Водночас, як свідчать дані табл.2, в 2022 році порівняно з 2021, знизилися загалом видатки місцевих бюджетів на соціальний захист: ветеранів війни та праці, сім'ї, дітей та молоді, безробітних, водночас зросли видатки на соціальний захист інших категорій населення та діяльність у сфері соціального захисту.

Високий рівень державного боргу, неефективна його структура (значна частка в іноземній валюті в загальній сумі державного боргу); хронічний дефіцит Державного бюджету України на фоні економічної кризи та війни спричинили суттєві виклики - порушення стійкості системи державних фінансів. Цілком справедливо зазначає В. Макогон, в умовах повномасштабної війни залишилися і загострилися проблеми реалізації пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку країни, які часто неузгоджені з бюджетним плануванням; а також - непередбачуваність довго- і середньострокової бюджетної політики, значний рівень тіньового сектору економіки і низький рівень фінансової інклюзії [3]. Вагомою

перешкодою/проблемою/ у досягненні пріоритетів бюджетної політики в умовах війни, як справедливо вважають І.Чугунов, В.Макогон, І.Титарчук, Т.Крикун, є недостатній рівень інституційної спроможності розпорядників бюджетних коштів щодо розробки бюджетних планів на середньострокову перспективу; нестабільність податкової системи та механізму податкового регулювання і ряд інших [10]. Розв'язання проблемних питань передбачає створення/удосконалення/розвиток відповідного інституційного середовища для посилення здатності системи публічних фінансів до мінімізації негативних наслідків та ефективного узгодження інтересів домогосподарств, громад, країни. Крім того, в умовах воєнного стану Україні необхідно обґрунтувати шляхи відновлення порушеної економічної рівноваги та забезпечення фінансово-бюджетної стабілізації економіки, відтак - активізувати розробку та впровадження адаптивного інструментарію бюджетної політики для вирішення питань підтримки національної та зокрема, фінансової безпеки, ефективного/дієвого впливу на економічну динаміку, соціальні та інші процеси. При цьому метою бюджетної політики має стати упередження розбалансування системи державних фінансів, підвищення її стійкості до впливу викликів оточуючого середовища, створення умов для забезпечення взаємоузгодженості інтересів на кожному рівні управління і врядування [10]. Важливим є подолання певної інерційності, підвищення оперативності бюджетної політики, більш активне використання її інструментарію щодо підтримки життєдіяльності домогосподарств в умовах війни, застосування спрощених механізмів соціальної підтримки внутрішньо переміщених домогосподарств та їх членів.

Пріоритетами державної політики в умовах війни та повоєнного відновлення мають бути: забезпечення зайнятості, розвиток підприємництва та можливостей отримання трудових доходів працездатного населення в тилкових громадах поряд з підвищенням рівня захисту доходів; підтримкою і захистом купівельної спроможності малозабезпечених домогосподарств.

Фактором, що суттєво знижує ефективність фінансово-бюджетного інструментарію є існування вагомого тіньового сектора економіки, адже це послаблює насамперед податковий інструментарій, його здатність мобілізувати належні податкові надходження як суттєвий чинник фінансової безпеки і спроможності країни фінансувати потреби збройних сил і захищати населення та об'єкти нерухомості, а також знижує ефективність соціальної політики.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Дієва/результативна бюджетна політика оперує значною кількістю інструментів і важелів, які можуть за умов своєчасного, ефективного, узгодженого використання дати суттєву підтримку домогосподарствам при настанні складних життєвих умов, а також стати відправною точкою, поштовхом для прогресивного безпечного розвитку, територій, громад, країни, кожного домогосподарства. Це можливе за прийняття виважених рішень щодо пріоритетів бюджетної політики, адаптивності її інструментарію до викликів воєнного часу та повоєнного відновлення економіки і потреби розвитку та задіяння в національній економіці людського капіталу, дотримання вимог фінансової безпеки. Важливим є подолання певної інерційності, підвищення оперативності бюджетної політики, більш активне використання її інструментарію щодо підтримки життєдіяльності домогосподарств в умовах війни, застосування спрощених механізмів соціальної підтримки внутрішньо переміщеним домогосподарствам, а також домогосподарствам, що втратили майно чи інші засоби для нормальної життєдіяльності внаслідок війни та тих категорій домогосподарств (членів домогосподарств), які мають на це законодавчо встановлене право, що є перспективою подальших поглиблених досліджень.

Література

1. Бойко А. В. Механізми забезпечення стійкості економіки України до глобальних викликів і ризиків сучасності. *Економіка та управління національним господарством*. 2014. № 3 (46). С. 34-41
2. Возняк Г.В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ. Львів : Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України, 2016. 520 с.
3. Макогон В. Д. Інституційне забезпечення стійкості державних фінансів. *Економічний вісник університету*. 2021. № 48. С. 209-215. DOI: 10.31470/2306-546X-2021-48-215-224
4. Опитування загального населення. Оперативний звіт 11-23 травня 2023 року. Раунд 13. Міжнародна організація міграції (МОМ), Україна. URL: <https://dtm.iom.int/reports/operativniy-zvit-demografichna-statistika-ta-geografichniy-rozpodil-opituvannya-zagalnogo>
5. Пишуліна О. Оцінка ролі демографічного фактору для економічного зростання та повоєнного відновлення. К.: Центр Разумкова, 2023. 20 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/05/22/2023-MATRA-I-KVARTAL-7.pdf>
6. Фінансова безпека домогосподарств в Україні: сучасні проблеми та механізм забезпечення: монографія / За заг.ред. д.е.н., професора Пшика Б.І. Львів: СПОЛОМ, 2020. 138 с.
7. Bisogno M., Cuadrado-Ballesteros B., García-Sánchez I.M. Financial sustainability in local governments: definition, measurement and determinants. *Financial sustainability in public administrations: exploring the concept of financial health* / Manuel Pedro Rodríguez Bolívar (Eds.), Granada: University of Granada, 2017. P. 57–83. doi:10.1007/978-3-319-57962-7_3
8. Capalbo E., Grossi G. Assessing the influence of socioeconomic drivers on Italian municipal financial destabilization. *Public Money & Management*. 2014. Issue 34(2). P. 107–114.

9.Chelleri L., Minucci G., Skrimizea E. Does Community Resilience Decrease Social–Ecological Vulnerability? Adaptation Pathways Trade-Off in the Bolivian Altiplano. *Reg. Environ. Chang.* 2016;16:2229–2241. doi: 10.1007/s10113-016-1046-8

10.Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Krykun T. The budget policy of Ukraine under martial law. *Public and Municipal Finance.* 2023. №12(1). C. 1-11. doi:10.21511/pmf.12(1).2023.01

11.Decentralization and Communities Amalgamations: Increasing the Urban and Rural Divide? Ukrainian ATCs during RF full-scale invasion. KAS, Association of Communities of Ukraine, October 2022. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Final-Report-II-part-KAS.pdf>

12.Denek E., Dylewski M. Szacowanie poziomu zadłużenia jednostek samorządu terytorialnego w warunkach zwiększonego ryzyka utraty płynności finansowej. Difin, Warszawa, 2013. 332 p.,

13.Kachula S., Lysiak L., Barannyk L., Masiuk Iu., Tereshchenko T., Salnykova T. Public-private partnership of the state and households in the conditions of health care financing transformation in Ukraine. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research.* 2023. №13/02-XXXIV. Pp. 78-93. doi: 10.33543/1301347683

14.Lysiak L., Kachula S., Hrabchuk O., Ziuzin V. Development of corporative social responsibility and financing of social programs: regional aspect. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research.* 2021. №11(15). Pp. 73-82. URL: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110115/papers/A_17.pdf

15.Lysiak L., Kachula S., Kushnir A., Datsenko V., Tereshchenko T. Assessment of financial sustainability of local budgets in the budget management system using Kohonen maps. *Universal Journal of Accounting and Finance.* 2021. № 9(6). Pp. 1558-1570. doi:10.13189/ujaf.2021.090633.

16.Lysiak L., Kachula S., Hrabchuk O., Filipova M., Kushnir A. Assessment of financial sustainability of the local budgets: case of Ukraine. *Public and Municipal Finance.* 2020. № 9 (1), Pp. 48-59. doi: [10.21511/pmf.09\(1\).2020.05](https://doi.org/10.21511/pmf.09(1).2020.05)

17. Nguyen L.D., Raabe K., Grote U. Rural-Urban Migration, Household Vulnerability, and Welfare in Vietnam. *World Dev.* 2015;71:79–93. doi: 10.1016/j.worlddev.2013.11.002

18. Reporting on the Long-term Sustainability of an Entity's Finances. International Public Sector Accounting Standards Board, New York. URL: <https://www.ipsasb.org/publications/recommended-practice-guideline-1> (дата звернення: 14.06.2023)

References

1. Boiko, A. V. (2014), “Mechanisms for ensuring the stability of Ukraine's economy to global challenges and modern risks”, *Ekonomika ta upravlinnia natsional'nyim hospodarstvom*, vol. 3 (46), pp. 34-41.

2. Voznyak, H.V. (2016), *Biudzhethna polityka rozvytku rehioniv Ukrainy: suchasna paradyhma ta oriientyry podalshykh reform [Budget Policy for the Development of Ukrainian Regions: The Contemporary Paradigm and Landmarks for Further Reforms]*, Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnmoho NAN Ukrainy, Lviv, Ukraine.

3. Makohon, V. D. (2021), “Institutional assurance of the stability of public finances”, *Ekonomichnyj visnyk universytetu*, vol. 48, pp. 209-215. doi: 10.31470/2306-546X-2021-48-215-224

4. International Organization for Migration (IOM) (2023), “Demographic statistics and geographic distribution: survey of the general population”, [Online], *available at: <https://dtm.iom.int/reports/operativniy-zvit-demografichna-statistika-ta-geografichniy-rozpodil-opituvannya-zagalnogo>* (Accessed 15 June 2023).

5. Pyshchulina, O. (2023), *Otsinka roli demohrafichnoho faktoru dlia ekonomichnoho zrostannia ta povoiennoho vidnovlennia [Assessment of the role of the demographic factor in economic growth and post-war recovery]*, Tsentr Razumkova, Kyiv, Ukraine, *available at: <https://razumkov.org.ua/images/2023/05/22/2023-MATRA-I-KVARTAL-7.pdf>* (Accessed 15 June 2023).

6. Pshyk, B.I. (2020), *Finansova bezpeka domohospodarstv v Ukraini: suchasni problemy ta mekhanizm zabezpechennia* [Financial security of households in Ukraine: modern problems and mechanisms], SPOLOM, Lviv, Ukraine.

7. Bisogno, M., Cuadrado-Ballesteros, B. and García-Sánchez, I. (2017), “Financial sustainability in local governments: definition, measurement and determinants”, *Financial sustainability in public administrations: exploring the concept of financial health*, University of Granada, Granada, pp. 57–83. DOI:[10.1007/978-3-319-57962-7_3](https://doi.org/10.1007/978-3-319-57962-7_3)

8. Capalbo, E., and Grossi, G. (2014), “Assessing the influence of socioeconomic drivers on Italian municipal financial destabilization”, *Public Money & Management*, vol. 34(2), p. 107–114.

9. Chelleri, L., Minucci, G., and Skrimizea, E. (2016), “Does Community Resilience Decrease Social–Ecological Vulnerability? Adaptation Pathways Trade-Off in the Bolivian Altiplano”, *Reg. Environ. Chang*, vol. 16, pp. 2229–2241. doi: [10.1007/s10113-016-1046-8](https://doi.org/10.1007/s10113-016-1046-8)

10. Chugunov, I., Makohon, V., Titarchuk, M. and Krykun, T. (2023) “The budget policy of Ukraine under martial law”, *Public and Municipal Finance*, vol. 12(1), pp. 1-11, doi:[10.21511/pmf.12\(1\).2023.01](https://doi.org/10.21511/pmf.12(1).2023.01)

11. KAS, Association of Communities of Ukraine (2023), “Decentralization and Communities Amalgamations: Increasing the Urban and Rural Divide? Ukrainian ATCs during RF full-scale invasion”. *available at: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Final-Report-II-part-KAS.pdf>* (Accessed 15 June 2023).

12. Denek, E., and Dylewski, M. (2013), *Szacowanie poziomu zadłużenia jednostek samorządu terytorialnego w warunkach zwiększonego ryzyka utraty płynności finansowej* [Estimating the level of debt of local government units in conditions of increased risk of losing financial liquidity], Difin, Warszawa, Poland.

13. Kachula, S., Lysiak, L., Barannyk, L., Masiuk, I., Tereshchenko, T., and Salnykova, T. (2023) “Public-private partnership of the state and households in the conditions of health care financing transformation in Ukraine”, *AD ALTA: Journal*

of Interdisciplinary Research, vol. 13/02-XXXIV, pp. 78-93. doi: <https://doi.org/10.33543/1301347683>

14. Lysiak, L., Kachula, S., Hrabchuk, O., and Ziuzin, V. (2021), “Development of corporative social responsibility and financing of social programs: regional aspect”, *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, vol. XVII (1), pp. 73-82.

15. Lysiak, L., Kachula, S., Kushnir, A., Datsenko, V., and Tereshchenko, T. (2021), “Assessment of financial sustainability of local budgets in the budget management system using Kohonen maps”, *Universal Journal of Accounting and Finance*, vol. 9(6), pp. 1558-1570. doi:10.13189/ujaf.2021.090633.

16. Lysiak, L., Kachula, S., Hrabchuk, O., Filipova, M., and Kushnir, A. (2020), “Assessment of financial sustainability of the local budgets: case of Ukraine”, *Public and Municipal Finance*, vol. 9 (1), pp. 48-59. doi: [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.09\(1\).2020.05](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.09(1).2020.05)

17. Nguyen, L.D., Raabe, K., and Grote, U. (2013), “Rural-Urban Migration, Household Vulnerability, and Welfare in Vietnam”, *World Dev*, vol. 71, pp. 79–93. doi: 10.1016/j.worlddev.2013.11.002.

18. International Public Sector Accounting Standards Board (2013), “Reporting on the Long-term Sustainability of an Entity’s Finances”, *available at*: <https://www.ipsasb.org/publications/recommended-practice-guideline-1> (Accessed 14 June 2023).

Стаття надійшла до редакції 15.07.2023 р.